

ISSN 1848-4387

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO

ODSJEK ZA FILOZOFIJU
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U SPLITU

Simpozij

XII. MEDITERANSKI
KORIJENI FILOZOFIJE

Split, Hrvatska, 5.–7. travnja 2018.

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Poljana kraljice Jelene 1/III

Symposium

XII MEDITERRANEAN
ROOTS OF PHILOSOPHY

Split, Croatia, April 5–7, 2018

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split
Poljana kraljice Jelene 1/III

Organizatori
Hrvatsko filozofsko društvo
Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Organizacijski odbor
prof. dr. sc. Mislav Kukoč, predsjednik
Anita Lunić, mag. phil., tajnica
Mira Matijević, poslovna voditeljica
prof. dr. sc. Jasna Jeličić-Radonić
prof. dr. sc. Dunja Jutronić
prof. dr. sc. Luka Tomašević
izv. prof. dr. sc. Borislav Dadić
izv. prof. dr. sc. Hrvoje Relja
doc. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš
doc. dr. sc. Bruno Ćurko
Josip Guć, mag. phil.
Antonio Kovačević, univ. bacc. phil.

Simpozij se organizira uz potporu
Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu
Sveučilišta u Splitu
Poglavarstva grada Splita
Turističke zajednice grada Splita

Sadržaj / Contents

Mislav Kukoč, Uvod: XII. Mediteranski korijeni filozofije / Introduction: XII Mediterranean Roots of Philosophy	5
Program simpozija / Programme of the Symposium	11
Sažeci izlaganja / Paper Abstracts	19
Adresar sudionika / Addresses of the Participants	67

Uvod

Mislav Kukoč

Predsjednik Organizacijskog odbora simpozija

XII. MEDITERANSKI KORIJENI FILOZOVIJE

Hrvatsko filozofsko društvo i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu organiziraju međunarodni filozofski i interdisciplinarni simpozij *XII. Mediteranski korijeni filozofije*, koji se održava od 5. do 7. travnja 2018. godine u dvorani Filozofskog fakulteta u Splitu, smještenoj na pročelju Peristila, u središtu veličanstvene Dioklecijanove palače, spomenika nulte kategorije svjetske kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a, što kao ogledni primjerak mediteranske kulturne baštine savršeno korespondira s duhom i svrhom simpozija.

Mediteran je kolijevka zapadnoeuropejske filozofije i znanosti koja, zajedno s također mediteranskim naslijedom hebrejsko-kršćanske religijske tradicije udara temelje zapadnoeuropejske kulture i civilizacije. Zapadna filozofija i znanost započinju svoj povijesni razvoj početkom 6. stoljeća pr. Kr. na istočnoj obali Mediterana, u maloazijskim grčkim kolonijama Miletu i Efezu te obližnjim otocima, potom se širi do Eleje i Sicilije, da bi svoj vrhunac postigla u Ateni, jednom od središta antičkog Mediterana. Daljnji razvoj antičke filozofije, od helenizma do srednjovjekovne epohe, preko novih središta filozofske misli Aleksandrije, Antiohije, Kartage i Rima, također je sudbinski vezan za Mediteran. Stvaranje, sukobljavanje i međusobno prožimanje mediteranskih kultura, specifični mediteranski multikulturalizam dao je bitno obilježe dalnjem razvoju filozofije Zapada. Grčka i rimska antika, helenističko-rimsko naslijeđe, Bizant, orijentalne arapske tradicije, uz pečat nove islamske religije stupaju se u islamsko-arapsku srednjovjekovnu filozofiju, kulturu i civilizaciju. Bizantinci su grčku filozofiju prenijeli Arapima, a oni, posredstvom križarskih ratova, preko svojih vodećih filozofa, Avicene, Averroesa, Ibn Halduna, vratili Europi u njoj već zaboravljeno naslijeđe Aristotelove filozofije.

To su samo neke od početnih premisa i mogućih naputaka za tematiziranje sadržaja simpozija *Mediteranski korijeni filozofije*. Dakako, ne i jedini.

Sljedeći aspekt koji ulazi u tematski okvir simpozija odnosi se na utemeljenje hrvatske filozofije, koja se, kako u svojim početcima, tako i u najsjajnijim vrhuncima, korijeni u mediteranskom dijelu svojega višeregionalnoga kulturnog identiteta. Počam od Hermana Dalmatina, preko Marka Marulića, pa do Matije Vlačića Ilirika, Frane Petrića i Ruđera Boškovića, da spomenemo samo najznamenitija imena.

Treći sklop što ulazi u okvir teme simpozija odnosi se na filozofsko, ali i interdisciplinarno promišljanje specifičnosti mediteranskog multikulturalnog prostora koji je iznjedrio aktualne međucivilizacijske napetosti koje prijete globalnim sukobom civilizacija, ali otvaraju i mogućnosti dijaloga i pomirenja. S tim u svezi otvaraju se pitanja koja se, među ostalim, promišljaju na simpoziju:

- Utječu li mediteranski korijeni filozofije na nastanak i razvoj suvremene filozofije Mediterana?
- Filozofsko promišljanje mediteranskog multikulturalizma
- Poticaji mediteranske filozofije za utemeljenje globalnog ethosa kao prepostavke međucivilizacijskog dijaloga
- Filozofija Mediterana kao globalizacijska paradigma

U sklopu simpozija održat će se okrugli stol pod naslovom *Etičko obrazovanje*, koji će voditi Vojko Strahovnik (Slovenija) i Bruno Ćurko (Hrvatska). Sveobuhvatna priroda etičke refleksije i svijesti poziva nas na integrativni pristup etičkim temama u većini, ako ne i u svim školskim predmetima, međupredmetno, ali i u školskom životu općenito (npr. u odnosu na fenomen nasilničkog ponašanja). Na početku okruglog stola predstaviti će se nekoliko recentnih projekata za etičko obrazovanje, nakon čega će se raspraviti temeljna pitanja usko vezana uz nužnost etičkog obrazovanja u osnovnim i srednjim školama, razne metode za poticanje refleksije o etičkom obrazovanju, primjeri dobre prakse i slične teme.

Nastavljujući tradiciju promoviranja novih izdanja tematski vezanih uz *Mediteranske korijene filozofije*, na simpoziju će ove godine biti predstavljene dvije autorske monografije. Opsežnu knjigu našega stalnog suradnika Krešimira Čvrljka *Trogirani i Trogir u sustavu hrvatskoga i europskoga humanizma i renesanse*, Zagreb, 2017. predstaviti će, uz autora, Danijel Bučan, a studiju Bruna Ćurka *Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike*, HFD, Zagreb, 2017. predstaviti će Darko Hren, također uz autora.

Kada tomu pribrojimo da su tematski blokovi s prethodnih simpozija objavljeni u časopisima *Filozofska istraživanja* br. 107, 116, 137 i 146 te *Metodički ogledi* br. 33 i 34, kao i u opsežnim zbornicima *Filozofija Mediterana* HFD, Zagreb, 2009. i *Mediteranski korijeni filozofije*, Split-Zagreb, 2016., u nakladi Hrvatskog filozofskog društva i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu onda to neprijeporno potvrđuje dojam da *Mediteranski korijeni filozofije* ostavljaju zamjetan materijalni i duhovni trag u mediteranskom duhovnom prostoru.

Introduction

Mislav Kukoč

President of the Organization Committee of the Symposium

XII MEDITERRANEAN ROOTS OF PHILOSOPHY

The Croatian Philosophical Society and the Department of Philosophy at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split are organizing the international and interdisciplinary symposium *XII Mediterranean Roots of Philosophy*, which will take place from April 5 to April 7, 2018 in the conference hall of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Split, situated in the front of Peristil, in the center of the magnificent Diocletian's palace, a zero category monument of the global cultural heritage under the patronage of UNESCO which, as a representative piece of Mediterranean cultural heritage, suits the spirit and the purpose of the symposium perfectly.

The Mediterranean is the cradle of western philosophy and science which, together with the Mediterranean heritage of Hebrew-Christian religious tradition sets the foundations of Western European culture and civilization. Western philosophy and science begin their historical development at the start of 6th century BC on the eastern shores of the Mediterranean sea, specifically in Asia Minor, in the Greek colonies of Miletus and Ephesus and surrounding islands; it then spreads to Elea and Sicily and reaches its peak in Athens, one of the centers of ancient Mediterranean. Later development of ancient philosophy, from Hellenism to the medieval epoch, through new intellectual centers of Alexandria, Antioch, Carthage and Rome is also crucially related to the Mediterranean. Creation, conflict and mutual permeation of Mediterranean cultures, a distinctive Mediterranean multiculturalism gave an essential mark to the future growth of philosophy in the West. Ancient Greece and Rome, the Hellenistic-Roman heritage, Byzantine world, Oriental Arabic traditions with the mark of the new religion of Islam all blend into Muslim Arabic medieval philosophy, culture and civilization. The Byzantines introduced the Arabs to Greek philosophy, and they, through the mediation of the Crusades and the work of its lead-

ing philosophers Avicenna, Averroes and Ibn Haldun returned the forgotten legacy of Aristotelian philosophy back to Europe.

Those are only some of the initial premises and possible suggestions for the topics of the symposium *Mediterranean Roots of Philosophy*; not the only ones, of course. The next aspect relevant to the topics of the symposium refers to the foundation of Croatian philosophy which, both in its beginnings and on its zenith, has its roots in the Mediterranean part of its multiregional cultural identity. Starting with Hermann of Dalmatia, continuing through Marko Marulić and Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus), Frane Petrić (Franciscus Patricius) and Ruder Bošković (Roger Joseph Boscovich), to mention only the most significant figures.

A third set of themes congenial to the idea of this symposium relates to the philosophical and interdisciplinary reflection of the peculiarities of the Mediterranean multicultural space which gave birth to the current intercivilizational tensions threatening to escalate into the clash of civilizations, but also open the possibility of dialogue and reconciliation. That situation naturally suggests the following set of questions discussed at the symposium:

- Do the Mediterranean roots of philosophy influence the origin and development of the contemporary philosophy of the Mediterranean?
- Philosophical reflection of the Mediterranean multiculturalism
- Incentives of the Mediterranean philosophy for the establishment of global ethos as a prerequisite of intercivilizational dialogue
- Philosophy of the Mediterranean as a globalization paradigm

The symposium will host a roundtable entitled *Ethical Education*, led by Vojko Strahovnik (Slovenia) and Bruno Ćurko (Croatia). The comprehensive nature of ethical reflection and awareness calls for an integrative approach, in which ethical topics are to be addressed in most if not all the subjects in school, inter-curricularly, and in school life in general (e.g. in relation to the phenomenon of bullying). At the beginning of the roundtable, several recent projects for ethical education will be presented, after which the fundamental issues closely related to the necessity of ethical education in primary and secondary schools, various methods for promoting reflection on ethical education, examples of good practice, and the similar will be discussed.

Continuing with the tradition of promoting newly-published works thematically related to the *Mediterranean Roots of Philosophy*, this year the

symposium will introduce the public to two monographs. Our permanent associate Krešimir Ćvrljak's extensive book *Trogirani i Trogir u sustavu hrvatskoga i europskoga humanizma i renesanse* published in Zagreb in 2017 will be presented by the author himself and Danijel Bučan, and Bruno Ćurko's study *Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike* published by the Croatian Philosophical Society in Zagreb in 2017 will be presented by Darko Hren, also with the author.

When we add that thematic sections from the past symposia have been published in journals *Filozofska istraživanja* (no. 107, 116 and 137), *Metodički ogledi* (no. 33 and 34), as well as in voluminous proceedings named *Filozofija Mediterana (Philosophy of the Mediterranean)* published by the Croatian Philosophical Society in Zagreb in 2009 and *Mediteranski korjeni filozofije (Mediterranean Roots of Philosophy)* published in Split and Zagreb in 2016 in the edition of the Croatian Philosophical Society and the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, it is clear, then, that the *Mediterranean Roots of Philosophy* symposium has had a notable material and spiritual influence in the Mediterranean cultural area.

PROGRAM / PROGRAMME

Četvrtak, 5. travnja 2018. / Thursday, April 5, 2018

9.30–10.00 *Otvaranje skupa i pozdravne riječi /
Opening ceremony and welcoming speeches*

Mislav Kukoč, predsjednik Organizacijskog odbora simpozija /
President of the Organizing Committee of the Symposium

Tomislav Krznar, predsjednik Hrvatskog filozofskog društva /
President of the Croatian Philosophical Society

Gloria Vickov, dekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu /
Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Šimun Andelinović, rektor Sveučilišta u Splitu /
Rector of the University of Split

10.00–10.15 **Marin Beroš** (Hrvatska/Croatia): *Najjači glas na agori /
The Strongest Voice on the Agora*

10.15–10.30 **Mislav Kukoč** (Hrvatska/Croatia): *O mediteranskom hu-
manizmu / On the Mediterranean Humanism*

10.30–10.45 **Ivan Jarnjak** (Hrvatska/Croatia): *Kritička teorija na Me-
diteranu / Critical Theory on the Mediterranean*

10.45–11.15 *Rasprrava / Discussion*

11.15–11.30 *Stanka za kavu / Coffee break*

11.30–11.45 **Denis Karanušić** (Hrvatska/Croatia): *Adonia i Platon:
mediteranska kultna igra u Platonovu dijalogu Fedar /
Adonia and Plato: a Mediterranean Cult Game in Plato's
Dialogue Phaedrus*

11.45–12.00 **Maja Poljak, Ivana Knežić** (Hrvatska/Croatia): *Aristo-
telova phronesis i Newmanov illative sense / Aristotle's
phronesis and Newman's Illative Sense*

12.00–12.15 **Biljana Radovanović** (Srbija/Serbia): *Antički misaoni
eksperimenti o beskonačnosti svijeta / Ancient Thought
Experiments on the Infinity of the World*

12.15–12.30 **Dževad Zečić** (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Teorija paralelnih linija kod Frane Petrića / Frane Petric and his Theory of Parallel Lines

12.30–13.00 *Rasprava / Discussion*

13.00–15.00 *Stanka za ručak / Lunch break*

15.00–15.15 **Barbora Baďurová** (Slovakia/Slovačka): Ethical Education in Slovakia and Aristotelian Virtue Ethics / Etičko obrazovanje u Slovačkoj i Aristotelova etika vrlina

15.15–15.30 **Vojko Strahovnik** (Slovenia/Slovenija): Moral Theory and Ethics Education / Moralna teorija i etičko obrazovanje

15.30–15.45 **Rolf Roew** (Germany/Njemačka): Action-Oriented Teaching of Ethics / Akcijski orijentirano etičko učenje

15.45–16.00 **Bruno Ćurko** (Croatia/Hrvatska): Ethics as School Subject in Mediterranean Countries / Etika kao školski predmet u mediteranskim zemljama

16.00–16.30 *Rasprava / Discussion*

16.30–16.45 *Stanka za kavu / Coffee break*

16.45–18.15 *Okrugli stol / Roundtable*

Ethical Education / Etičko obrazovanje

Sudionici / participants

Barbora Baďurová, Mateja Centa, Bruno Ćurko, Ivana Kragić, Anita Lunić, Rolf Roew, Vojko Strahovnik

Petak, 6. travnja 2018. / Friday, April 6, 2018

- 9.30–9.45 **Roman Krzanowski** (Poland/Poljska): Information: The Ancient Roots of a Modern Concept / Informacija: antički korijeni modernog koncepta
- 9.45–10.00 **Mateja Centa** (Slovenia/Slovenija): Art, Imagination, Emotions and Ethical Education / Umjetnost, imaginacija, emocije i etičko obrazovanje
- 10.00–10.15 **Ivana Kragić** (Croatia/Hrvatska): Art of Democracy in Euro-Mediterranean Region / Umjetnost demokracije u Euro-mediteranskoj regiji
- 10.15–10.45 *Rasprava / Discussion*
- 10.45–11.00 *Stanka za kavu / Coffee break*
- 11.00–11.15 **Anita Lunić** (Hrvatska/Croatia): Teorijsko utemeljivanje etike u istraživanju / Research Ethics: Theoretical Background
- 11.15–11.30 **Krešimir Čvrljak** (Hrvatska/Croatia): Prvi i jedini hrvatski nagovor (protreptik) na filozofiju u korpusu europske renesansne traktatne tradicije: Franciscus Tranquillus Andronicus Parthenius Traguriensis, *Philosophandumne sit?* (Cracoviae, 1545.) / The First and Only Croatian Protreptic to Philosophy in the Body of Texts of European Renaissance Tradition of the Tractate: *Dialogus philosophandumne sit* (Cracoviae 1545)
- 11.30–11.45 **Marko Marina** (Hrvatska/Croatia): Filozofska misao i izvori gnosticizma u odnosu na kršćanstvo / Philosophical Thought and Sources of Gnosticism in Relationship to Christianity
- 11.45–12.00 **Martina Mladar** (Hrvatska/Croatia): Frane Petrić o pjesničkom umijeću / Frane Petrić on the Art of Poetry
- 12.00–12.30 *Rasprava / Discussion*
- 12.30–14.30 *Stanka za ručak / Lunch break*

- 14.30–14.45 **Josip Guć** (Hrvatska/Croatia): Camusove refleksije o barbarstvu znanstveno-tehnološke civilizacije / Camus' Reflections on Barbarity of Techno-Scientific Civilization
- 14.45–15.00 **Vesna Maričić** (Srbija/Serbia): Igra čovjeka i tehnologije u transhumanističkom ključu serije *Black Mirror* / The Game of Man and Technology in the Transhumanist Key in the *Black Mirror* Series
- 15.00–15.15 **Jevgenij Paščenko** (Hrvatska/Croatia): Sovjetski mit u putopisima Augusta Cesarca / Soviet Myth in August Cesarac's Travelogues
- 15.15–15.30 **Enis Zebić** (Hrvatska/Croatia): Kritika društva u časopisu »Socijalna revija« (1931–1937) / Social Criticism of “Socijalna revija” Magazine (1931–1937)
- 15.30–16.00 *Rasprava / Discussion*
- 16.00–16.15 *Stanka za kavu / Coffee break*
- 16.15–16.30 **Tomislav Zelić** (Hrvatska/Croatia): Mediteranizam u mislima i pjesmama Nietzscheove *Radosne znanosti* / Mediterraneanism in Thought and Songs of Nietzsche's *Gay Science*
- 16.30–16.45 **Mladen Živković** (Hrvatska/Croatia): Otok – filozofska metafora / The Island – Philosophical Metaphor
- 16.45–17.00 **Nikša Babić** (Hrvatska/Croatia): Rana Marinkovićeva proza i Derridin izvor dekonstrukcije / Early Marinković's Prose and Derrida's Origin of Deconstruction
- 17.00–17.15 **Vani Roščić** (Hrvatska/Croatia): Estetika Rosaria Assunta / The Aesthetics of Rosario Assunto
- 17.15–17.45 *Rasprava / Discussion*
- 17.45–18.00 *Stanka / Break*

18.00–18.30 *Pozvano predavanje*

Ante Vučković (Hrvatska/Croatia): Preobrazba rata i oružja u kult i igru / Transformation of War and Weapons into Cult and Game

18.30–19.00 *Rasprava / Discussion*

19.00–19.30 *Predstavljanje knjiga / Presentation of publications*

- **Krešimir Čvrljak:** *Trogirani i Trogir u sustavu hrvatskoga i europskoga humanizma i renesanse*, Zagreb, 2017.

Predstavljaci / presenters: **Daniel Bučan & Krešimir Čvrljak**

- **Bruno Ćurko:** *Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike*, Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo, 2017.

Predstavljaci / presenters: **Darko Hren & Bruno Ćurko**

Subota, 7. travnja 2018. / Saturday, April 7, 2018

10.30–14.00 Izlet u Sinj / Excursion to Sinj

SAŽECI IZLAGANJA /
PAPER ABSTRACTS

NIKŠA BABIĆ

*Gimnazijski kolegij »Kraljica Jelena«, Split, Hrvatska /
"Kraljica Jelena" Gymnasium, Split, Croatia*

Rana Marinkovićeva proza i Derridin izvor dekonstrukcije

Rane priče Ranka Marinkovića *Samotni život tvoj* i *Zagrljaj* smatraju se odličnim predloškom za dekonstruktivski način mišljenja koji se тамо može »otkriti«, а to je zato što razmatraju pisanje, poznatu *derridovsku* temu u fenomenologiji. Mnogo je toga *derridovskog* u Marinkovića, odnosno, kronološki gledano, mnogo je toga *marinkovićevskog* kasnije u Derride. Na primjerima ovih ranih Marinkovićevih priča koje su napisane prije prvih Derridinih rada, pokazujem kako se izvor/motivacija Derridine filozofije da isčitati iz književnosti.

Early Marinkovic's Prose and Derrida's Origin of Deconstruction

Many people nowadays consider the early Marinkovic's stories *Samotni život tvoj* and *Zagrljaj* a great template for a deconstructive way of thinking that those stories could “discover”. The reason for that lies in their consideration of writing, the famous *Derridian* topic in phenomenology. There is a lot of Derridian style in Marinkovic, or chronologically, there is a lot of Marinkovic in Derrida's work. Following the examples of these two early Marinkovic's stories, I show how the origin/motivation of Derrida's philosophy can be found in literature.

BARBORA BAĎUROVÁ

*Faculty of Education, Matej Bel University, Banská Bystrica, Slovakia /
Pedagoški fakultet, Sveučilište Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovačka*

Ethical Education in Slovakia and Aristotelian Virtue Ethics

Ethical Education in Slovakia has been taught as a compulsory-optional subject as an alternative to Religious Education since the 1990s. One of the most influential figures in the formation of the subject was Ladislav Lencz, who created key texts for teachers of Ethical Education. His concept of Ethical Education was based primarily on the pedagogical and psychological basis inspired by humanistic psychology and pedagogy, and the concept of prosociality of the Spanish psychologist Roberto Roche Olivari. However, in Lencz's later texts we may also find some elements of virtue ethics and a very brief overview of, for instance, Aristotle's ideas. In this presentation I try to expand Lencz's ideas and point out the possibilities of utilisation of Aristotelian virtue ethics in Slovak Ethical Education.

Etičko obrazovanje u Slovačkoj i Aristotelova etika vrlina

Etičko obrazovanje uvedeno je u Slovačkoj kao obavezni izborni predmet, točnije kao alternativa religijskom obrazovanju u devedesetim godinama prošlog stoljeća. Jedna od najutjecajnijih osoba u kreiranju etike kao školskog predmeta bio je Ladislav Lencz, koji je sastavio ključne tekstove za učitelje-provoditelje etičkog obrazovanja. Njegov koncept etičkog obrazovanja prvenstveno se temelji na pedagoškoj i psihološkoj osnovi inspiriranoj humanističkom psihologijom, pedagogijom i konceptom prosocijalnosti španjolskog psihologa Roberta Rochea Olivara. Međutim, u kasnijim tekstovima Ladislava Lencza možemo pronaći i neke elemente etike krepsti i vrlo kratak pregled ideja, primjerice, Aristotela. U izlaganju nastojim proširiti Lenczove ideje i istaknuti mogućnosti korištenja aristotelovske etike krepsti u slovačkom etičkom obrazovanju.

MARIN BEROŠ

*Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Pula, Hrvatska /
Institute of Social Sciences “Ivo Pilar”, Pula, Croatia*

Najjači glas na agori

Streloviti razvoj interneta, koji je omogućio bržu i intenzivniju komunikaciju među ljudima s različitih krajeva svijeta, učinio je mnoge optimističnima u vezi potencijala direktne demokracije i njene primjene u globalnom upravljanju. Iako potencijal (kao i nada) za uspostavu globalne demokracije nesumnjivo postoji, u radu propitujem prikladnost ovog antičkog oblika demokracije za naše doba. Pritom uzimam u obzir ne samo dugu povijest prigovora koja počinje još od Platona, već ukazujem i na njegove suvremene nedostatke koji i u javnom prostoru društvenih mreža veoma podsjećaju na one uočene na agori.

The Strongest Voice on the Agora

The rapid development of the Internet that has enabled faster and more intense communication among people from different parts of the world has also made many people optimistic about the potential of direct democracy and its application in global governance. Although the potential (as well as hope) for the establishment of global democracy undoubtedly exists, this work questions the appropriateness of this antique form of democracy for our times. It takes into account not only the long history of objections that reaches all the way to Plato, but it also points to its contemporary limitations, which in the public space of social networks are very similar to those observed in the agora.

MATEJA CENTA

*Faculty of Theology, University of Ljubljana, Slovenia /
Teološki fakultet, Univerzitet u Ljubljani, Slovenija*

Art, Imagination, Emotions and Ethical Education

The presentation deals with the intersection of art, imagination, emotions and ethical education. One of its cornerstones is the cognitive theory of emotions as endorsed by Martha Nussbaum. Emotions are evaluative judgments and related to our perception of the world around us. Emotions are our view, understanding and assessment of the world from the perspective of our goals and projects, that is, things that we attach to a certain value and determine the core of our notions of the good life. This proves as a very good starting point for addressing them as an essential part of ethics education. Next, art and imagination are considered as a vehicle for addressing emotions and other domains within ethics education. Here the concept of “experiential imagination” that I have introduced as part of my research of the overlap between Gestalt pedagogy, cognitive theory of emotion and the art of life approaches to ethics has a key role. I illuminate this concept and emphasize its role in ethics education.

Umjetnost, imaginacija, emocije i etičko obrazovanje

U izlaganju se bavim područjem isprepletanja umjetnosti, mašte, emocija i etičkog obrazovanja. Jedan od njegovih temelja jest kognitivna teorija emocija, onakva kakvu je podržavala i Martha Nussbaum. Emocije su ocjenjivačke prosudbe i odnose se na našu percepciju okolnog svijeta. Emocije su naše stajalište, razumijevanje i procjena svijeta iz perspektive naših ciljeva i nastojanja, tj. ono što pridajemo određenim vrijednostima i što određuje osnovu naših pojmova dobrog života. Ovo se pokazuje kao dobra polazna točka u kojoj emocije možemo označiti kao bitan dio etičkog obrazovanja. Nadalje, umjetnost i mašta smatraju se sredstvom za adresiranje emocija i drugih domena unutar etičkog obrazovanja. Ovdje je ključna točka koncept »iskustvene mašte« koji sam uvela kao dio svog istraživanja preklapanja između Gestalt pedagogije, kognitivne teorije emocija i umjetnosti životnih pristupa etici. U izlaganju osvjetljavam ovaj koncept i naglašavam njegovu ulogu u etičkom obrazovanju.

KREŠIMIR ČVRLJAK

*Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, Hrvatska /
Croatian Academy of Sciences and Arts, Zagreb, Croatia*

Prvi i jedini hrvatski nagovor (protreptik) na filozofiju u korpusu europske renesansne traktatne tradicije: Franciscus Tranquillus Andronicus Parthenius Traguriensis, *Philosophandumne sit?* (Cracoviae, 1545.)

Frane Trankvil Andreis, s Erazmovim nadimkom Partenije, odnosno, Franciscus Tranquillus Andronicus Parthenius, trogirski je intelektualni masiv, gromada od umnika, koji je zajedno s drugim hrvatskim i europskim humanistima čvršće pritegao pozornost suvremene im renesansne, prije svega filozofske Europe. U sklopu impresivnog opusa, impresivnoga s obzirom na okolnosti u kojima je nastajao, nas danas ovdje zanima Trankvilov Dijalog *Philosophandumne sit?* ili na hrvatskome *Treba li filozofirati?*, tiskan 1545. u Krakovu. Radno okružje nije Trankviliu pogodovalo za dublje zaroni i kompleksnije propitivanje filozofskih problema i tema s kojima se upoznavao za svoga višestranoga naukovanja u Padovi, Perugi, Sieni, Bologni, Rimu, Beču, Ingolstadtu, Anversu, Leuvenu i Parizu.

Od Epikura i Aristotela, preko Plutarha iz Heroneje, Klementa Aleksandrijskoga i Jambligha do Ivana Filopona, govorimo o grčkoj protreptičko-filozofskoj tradiciji pisanja spisa. U Trankvilovu opuskulu nalazimo refleks ključnoga Aristotelova *toposa*: u mjeri u kojoj je suglasan s Aristotelom u »Zaklučku« njegova *Nagovora na filozofiju*, u istoj mjeri Trankvil prepostavlja filozofiju razlozima življena. U završnome »B 110« Aristotel je izložio temeljni, dopustit ćete, ultimativno-alternativni razlog bavljenja filozofijom: »Trebamo se, dakle, baviti filozofijom, ili se oprostiti od života i otići odavle, jer sve je ostalo golema besmislica i naklapanje.«

Uzmemo li bilo kojega od navedenih protreptičkih autora za paradigmu u odnosu na njegovo vrijeme, to isto kažemo i za Trankvila u odnosu na njegovo: Svojim protreptičkim dijaloškim spisom još i danas svjedoči

da je i u antici i gotovo dva tisućljeća kasnijemu renesansnom razdoblju uvijek iznova trebalo poticati i opominjati ljude na potrebu filozofiranja. Opuskulom je u redovima europskih renesansnih filozofa pobudio izraženiju pozornost nego ma s kojim drugim spisom. Mi u Hrvatskoj, kao i istraživači u Europi, vodimo danas taj *Dijalog* kao prvi i jedini hrvatski renesansni protreptik na filozofiju.

**The First and Only Croatian Protreptic to Philosophy
in the Body of Texts of European Renaissance
Tradition of the Tractate:
Dialogus philosophandumne sit (Cracoviae 1545)**

Francis Tranquillus Andreis, also known under Erasmus' sobriquet as Parthenius, that is Franciscus Tranquillus Andronicus Parthenius, is Trogir's intellectual massif, a bulk of thinker who has in company with other Croatian and European humanists firmly tightened up the attention of contemporary Renaissance, first of all, of philosophical Europe. Within his impressive work, impressive with regard to conditions in which it has emerged, today, in this place we are interested in Tranquillus's Dialogue *Philosophandumne sit?*, or in Croatian *Treba li filozofirati? (Should we philosophize?)*, which was printed in 1545 in Kraków. The work environment was unfavorable to Tranquillus for his deeper dives and more complex enquiring about philosophical problems and topics with which he was getting acquainted during his multilateral apprenticeships in Padua, Perugia, Siena, Bologna, Rome, Vienna, Ingolstadt, Antwerp, Leuven and Paris.

From Epicurus and Aristotle, through Plutarch of Chaeronea, Clement of Alexandria and Iamblichus Chalcidensis to John Philoponus, we are talking about Greek protreptical-philosophical tradition of writing texts. In Tranquillus' opuscule we find a reflex of essential Aristotle's *topos*: Tranquillus presumes philosophy to the reasons for living in equal measure as he is in agreement with Aristotle's "Conclusion" in his *Pro-*

trepticus. In the final “B 110” Aristotle set forth an essential, ultimate-alternative reason for a preoccupation with philosophy: “We should, therefore, preoccupy with philosophy, or say farewell to life and depart from here, because all other things are a huge nonsense and idle talk.”

If we take any of the aforementioned protreptical authors as an example in relation to his era, we say the same thing about Tranquillus in relation to his era: With his protreptical dialogic text he still today testifies that in antiquity as well as almost two millennia later, in the Renaissance period, there was always anew the need to stimulate and remind people of the necessity of philosophizing. With his opuscule he aroused more noticeable attention in the ranks of European Renaissance philosophers than with any other text. Today, we in Croatia, as well as researchers in Europe, consider that *Dialogue* as the first and only Croatian Renaissance protreptic to philosophy.

BRUNO ĆURKO

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska*

Ethics as School Subject in Mediterranean Countries

In the contemporary world, ethics as a school subject is more and more needed. There are more and more projects and programs for teaching ethics. In some countries, ethics is a mandatory or optional school subject. Usually ethics is the school subject that children take if they do not attend religious education. In this paper, I show how the ethical curriculum looks like in Mediterranean countries. I compare the existing programs, approaches, models and methodology. A special emphasis is on ethical programs which include teaching for critical thinking skills. Also, I show and compare the official explanation on why ethics is needed at school and what the main aims for ethics as a school subject are.

Etika kao školski predmet u mediteranskim zemljama

U suvremenom svijetu etika postaje sve potrebniji školski predmet. Štoviše, može se reći kako je nužna. Sve je više projekata i programa koji potiču etičko obrazovanje. U nekim zemljama etika je obavezni ili izborni školski predmet koji učenici pohadaju kao alternativu vjerouaku. U radu pokazujem etičke kurikulume u mediteranskim zemljama. Uspoređujem postojeće programe, pristup, modele i metodologiju. Poseban naglasak je na etičkim programima koji u sebi uključuju podučavanje vještina za kritičko mišljenje. Isto tako, prikazujem i uspoređujem službena objašnjenja zašto je etika potrebna u školi i koji su glavni ciljevi etike kao školske teme.

JOSIP GUĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

Camusove refleksije o barbarstvu znanstveno-tehnološke civilizacije

U izlaganju ističem nekoliko Camusovih refleksija o duhovnoj situaciji 20. stoljeća koje su osobito relevantne za promišljanje suvremene situacije. Riječ je o osvrtima na razvoj znanosti i tehnike, započetim padom atomske bombe na Hirošimu 1945. godine. Vrijednost Camusovih promišljanja po tom pitanju sastoji se u njegovu lucidnom povezivanju suvremene znanosti, tehnike (tehnologije), straha i ideologije. U tom svjetlu, padom otvoreno totalitarnih režima 20. st. ne gubi se relevantnost Camusove kritike »ideološkog mesijanizma«, naročito u pogledu osnovnih modela borbe protiv njega – solidarnosti i dijaloga. Upravo stavljanjem naglaska na njih, Camusova misao pruža vrijedne poticaje za promišljanje našeg suočavanja sa skrivenim totalitarizmom tehnologije i novovrsnim prijetnjama koje je izrodila znanstveno-tehnološka paradigma znanja.

Camus' Reflections on Barbarity of Techno-Scientific Civilization

In this presentation I point out a few of Camus' reflections on the 20th century state of mind that are particularly relevant for contemplating the contemporary situation. These reflections, initiated by the nuclear bombing of Hiroshima in 1945, deal with the development of science and technology. The value of Camus' considerations regarding this issue lies in his lucid connection between modern science, technique (technology), fear, and ideology. In that sense, the collapse of the totalitarian regimes of the 20th century does not indicate the loss of relevance of Camus' critique of "ideological messianism", particularly regarding the basic models for fighting it – solidarity and dialogue. By emphasising the latter, Camus' thought provides valuable incentives for contemplating our confrontation with the hidden totalitarianism of technology and the new threats that emerged from the techno-scientific knowledge paradigm.

IVAN JARNJAK

Zagreb, Hrvatska /

Zagreb, Croatia

Kritička teorija na Mediteranu

U izlaganju »Kritička teorija na Mediteranu« prvenstveno se bavim zapisima Waltera Benjamina, filozofskim crticama o gradovima na obali Mediterana (i ponekom otoku) koje je ostavio iza sebe. Svakako se u raspravu uključuju i drugi autori u proširenom smislu shvaćene »kritičke teorije«, no upravo su Benjaminovi spisi, ti njegovi *gradski portreti* kako ih je Szondi nazvao, danas važni i aktualni. I to iz razloga koji primjećuje i Hannah Arendt kada ga naziva *čovjekom koji vadi bisere*, primarno vezano uz pojam historije i figuru kolekcionara, ali dijelom i radi sposobnosti vezivanja i podizanja onoga prividno nevažnoga, prolaznoga, na dostačnji stupanj.

Opisi života na Mediteranu Waltera Benjamina, ta istovremena kritika i fenomenologija svakodnevice, pružaju nam jedno sasvim osobito iskustvo budući u njima autor ruši konvencionalne granice umjetničkog, novinarsko-publicističkog i filozofskog pisma kao nitko ranije.

Critical Theory on the Mediterranean

The presentation “Critical Theory on the Mediterranean” primarily deals with Benjamin’s writings, philosophical “sketches” about the cities around the Mediterranean (and a couple of islands) that he left behind. There are some other authors to be considered, in the sense of the broader term of “Critical Theory”. But these Benjamin’s writings, “city portraits” as Szondi called them, are still important today. Hannah Arendt called him the *pearl diver*, although primarily regarding the notion of history, the figure of a collector, and this was certainly related to his unique ability to convert and raise what was seemingly ephemeral, irrelevant, insignificant into something worthy.

Benjamin’s descriptions of life on the Mediterranean, at the same time criticism and a phenomenology of everyday life, offer us a very special experience. It is the experience of a man whose travel books, biographical travel texts, his famous “denkbilder” transcended conventional disciplinary boundaries of artistic, journalistic and philosophical writing like no one before.

DENIS KARANUŠIĆ

Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik, Hrvatska /
Antun Vrančić Gymnasium, Šibenik, Croatia

Adonia i Platon: mediteranska kultna igra u Platonovu dijalogu Fedar

Mit o Adonisu, nastao najvjerojatnije na Bliskom istoku, poslužio je Platonu kako bi svoju filozofiju prikazao kao dijalektičnu, dinamičnu, plodnu. Platonov Sokrat, glavni *igrač* dijaloške forme, *igra se* sa svojim sugovornicima ukazujući na neozbiljnost njihovog shvaćanja te ozbiljnost svog vlastitog filozofski usmјerenog života. *Kultnu igru* (kulturni obred) *Adonia* Platon koristi u dijalogu *Fedar* u dijelu u kojem se kritički osvrće na pisanu riječ – pisani *logos* kojemu suprotstavlja onaj bolji i potentniji *logos* – a to je filozofska dijalektika. Pisani *logos* je poput neozbiljnog obreda *Adonia* u kojem ratar sije sjeme u posude ostavljajući ih na krovu suncu koje ih prži. Na takav način posađeno sjeme ne donosi plod. To je igra koja služi za zabavu, podsjećanje na Adonisa koje je vremenski kratko i traje 8 dana. Umjesto toga, ozbiljan pristup filozofskom načinu života nije igra koja traje kratko. Platonov Sokrat je ratar dijalektičar koji ozbiljno pristupa sijanju sjemena u prikladno tlo – prikladnu dušu, u prikladno vrijeme kako bi to sjeme donijelo urod. Pisani *logos* je statičan, mrtav, besplodan i služi za podsjećanje kao i kultna igra *Adonia*, dok je Sokratova filozofska dijalektika dinamična, živa, plodna i kao takva nije ograničena vremenom.

Adonia and Plato: a Mediterranean Cult Game in Plato's Dialogue *Phaedrus*

The myth of Adonis, which was probably created in the Middle East, served Plato to show his philosophy as dialectical, dynamic, fruitful. Plato's Socrates, the main *player* of the dialogue form, *plays* with his interlocutors revealing the unseriousness of their understanding and at the same time emphasizing the seriousness of his own philosophically oriented life. Plato uses the *Cult game* (cult ritual) *Adonia* in the dialogue *Phaedrus* in which he takes a critical approach to the written *logos* to whom he opposes the better and more potent *logos* – that is a philosophical dialectic. The written *logos* is like a frivolous rite of *Adonia* in which the farmer sows the seed in the pots, leaving them on the roof where the sun scorches them. In this way, the planted seed does not bear fruit. It is a short, eight-day long, fun game, which is a reminder of Adonis. Instead, a serious approach to the philosophical way of life is not a short game. Plato's Socrates is a farmer-dialectician who seriously approaches sowing seeds in a suitable soil – suitable soul, at the appropriate time in which the seed would bear fruit. Written *logos* is static, dead, fruitless and it serves as a reminder like a cult game *Adonia*, while Socrates' philosophical dialectic is a dynamic, living, fertile and as such it is not limited by a period of time.

IVANA KRAGIĆ

*“Petit Philosophy” Association, Zadar, Croatia /
Udruga »Mala filozofija«, Zadar, Hrvatska*

Art of Democracy in Euro-Mediterranean Region

In 2017, Anna Lindh Foundation supported the implementation of the Art of Democracy in Euro-Med Region project in Croatia and Turkey.

The project was developed for youth, as well as teachers and educators. Art of Democracy project aimed towards developing critical thinking in order for young people to shape their own opinion in everyday life. It was aimed at young people with strong voices who will soon be legally allowed to vote on all levels and influence important decisions inside their communities. Through 5 interactive workshops that contained art in the field of architecture, visual art, music, film and literature as a motivation toll and media, participants were critically analyzing and reflecting on topics such as moral values, human rights, gender equality, social hierarchy, discrimination, diversity etc.

The second phase of the implementation stage was for students to prepare and carry out a civic action by detecting the needs of their local community so they could bring positive change in their everyday life.

Umjetnost demokracije u Euro-mediteranskoj regiji

Godine 2017. Zaklada Anna Lindh podržala je provedbu projekta »Umjetnosti demokracije u Euro-mediteranskoj regiji«. Projekt se provelo u dvije zemlje Mediterana: Hrvatskoj i Turskoj. Bio je namijenjen mladima, nastavnicima i odgajateljima. Bio je usmjeren na razvijanje kritičkog mišljenja kod mladih ljudi, kako bi sami mogli oblikovati vlastito mišljenje u svakodnevnom životu. U projektu su sudjelovali mlađi ljudi kojima će uskoro pravno biti dopušteno glasovati na svim razinama, a samim time i utjecati na važne odluke unutar svojih zajednica. Kroz pet interaktivnih radionica koje su tematski sadržavale umjetnost u području arhitekture, likovne umjetnosti, glazbe, filma i književnosti, sudionici su kritički analizirali i reflektirali o temama poput moralnih vrijednosti, ljudskih prava, ravnopravnosti spolova, društvene hijerarhije, diskriminacije, različitosti itd. Druga faza provedbe projekta bila je priprema i provedba građanske akcije. Kroz ovu fazu mlađi su otkrili potrebe njihove lokalne zajednice, osmislili građansku akciju i proveli je. Na ovaj su način svojim djelovanjem pridonijeli pozitivnim promjenama u svakodnevnom životu u vlastitoj zajednici.

ROMAN KRZANOWSKI

*Philosophy Department, Pontifical University of John Paul II in Kraków, Poland /
Odsjek za filozofiju, Pontifikalno sveučilište Ivana Pavla II u Krakovu, Poljska*

Information: The Ancient Roots of a Modern Concept

Expressions like *the information age*, *infosociety*, *informs*, and *infosphere* reflect our perception of information as a fundamental part of the world we live in, our knowledge, and nature. As these concepts have started to become part of the public discourse over the past 30–50 years, it would be tempting to think that they belong exclusively to the latter part of the 20th century. What we should ask, however, is how could it be possible for such an essential aspect of reality, which is what we claim information is, to be overlooked in the 2,500-year-long history of Western philosophy and only later discovered alongside the invention of the computer? It simply does not seem plausible, so we claim in this paper that it is not.

Ancient Greek philosophy developed several concepts to explain the pervading rationality of nature and the regularity of natural phenomena, as well as to express the existence of a natural order. While these concepts (e.g., logos, form, and morphe) have not been defined in the language of digital technology or informatics, they speak about, at least partially, the properties of nature that we attribute to information today.

This paper attempts to draw parallels between the modern conceptualizations of information in information sciences, physics, biology, and mathematics and the concepts of logos, form, and morphe in the philosophies of Plato, Heraclitus, and Aristotle. We ask whether we are justified in comparing these ancient and modern concepts. What is more, if such a connection could be made, what would connect these ideas: episteme or ontology?

It seems apparent that the ancient ideas of Plato and Heraclitus did not in any way directly foretell the advent of information technology and the perspective on nature that was ushered in with it. However, logos,

form, and *morphe* share an intuition of rationality in nature and an enduring, all-encompassing rational order with the modern concept of information. Is this a coincidence or not?

Indeed, we could ask whether we can take intuitive, precognitive conceptualizations, which by their very nature (as pre-philosophical intuitions) are vague and imprecise, as earlier forms, perhaps even the original version, of our modern concept of informatics? Alternatively, do we see these similarities only with the benefit of hindsight? Are these similarities then purely coincidental? Maybe there are no similarities at all in reality, and we are seeing something that is not there.

Not only are we unsure how to answer these questions – we are also not sure if any decisive answers exist to any of them. However, the similarities persist and overlooking them would be negligent. Is it totally outrageous to claim that the information revolution began on the shores of the Aegean Sea some 2,500 years ago, or is there perhaps some truth to it?

Informacija: antički korijeni modernog koncepta

Izrazi poput *informacijsko doba*, *info-društvo*, *informira* i *info-sfera* reflektiraju našu percepciju informacije kao fundamentalne sastavnice svijeta u kojem živimo, našeg znanja i prirode. Kako su ovi koncepti počeli postajati dio javnog diskursa u zadnjih 30 do 50 godina, privlačno bi bilo misliti da oni pripadaju isključivo kasnom 20. stoljeću. Trebamo se, međutim, pitati kako je moguće da je tako ključan aspekt stvarnosti, a držimo da informacija to jest, bio previđen u 2500 godina povijesti zapadne filozofije i tek kasnije otkriven uz izum računala? To se naprosto ne čini plauzibilnim, stoga u ovom radu držim da nije.

Antička grčka filozofija razvila je nekoliko koncepata kako bi objasnila prožimajuću racionalnost prirode i regularnost prirodnih fenomena te kako bi izrazila postojanje prirodnog reda. Iako ovi koncepti (npr. *logos*, *forma* i *morphe*) nisu definirani u jeziku digitalne tehnologije ili

informatike, oni barem djelomično govore o svojstvima prirode koja danas pripisujemo informaciji.

U radu nastojim povući paralele između modernih konceptualizacija informacije u informacijskim znanostima, fizici, biologiji i matematici te koncepata *logosa*, forme i *morphe* u filozofijama Platona, Heraklita i Aristotela. Pitamo se imamo li opravdanje za uspoređivanje ovih antičkih i modernih koncepata. Štoviše, ako bi se takva veza mogla uspostaviti, što bi povezivalo ove ideje: *episteme* ili ontologija?

Bjelodanim se čini da antičke ideje Platona i Heraklita ni na koji način nisu predvidjeli nastupanje informacijske tehnologije i njome uvedene perspektive prirode. Međutim, *logos*, forma i *morphe* s modernim konceptom informacije dijele intuiciju o racionalnosti u prirodi i trajnom, sveobuhvatnom racionalnom redu. Radi li se ovdje o slučajnosti?

Dakako, možemo se upitati možemo li intuitivne, predkognitivne konceptualizacije, koje su po samoj svojoj prirodi (kao predfilozofske intuicije) nejasne i neprecizne, shvatiti kao ranije forme, možda čak i kao originalne verzije modernog koncepta informatike? S druge strane, vidimo li sličnosti samo zahvaljujući povlaštenosti kasnijeg uvida? Jesu li onda ove sličnosti puka slučajnost? Možda u stvarnosti sličnosti uopće ne postoje pa vidimo nešto čega nema.

Ne samo da smo nesigurni u odgovaranju na ova pitanja – također smo nesigurni i po pitanju postojanja uvjerljivih odgovora na bilo koje od njih. Međutim, sličnosti se uporno javljaju pa bi ih bilo nemarno previdjeti. Je li sasvim pretjerano tvrditi da je informacijska revolucija započela na obalama Egejskog mora prije nekih 2500 godina ili u tome možda postoji i ponešto istine?

MISLAV KUKOČ

*Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

O mediteranskom humanizmu

Premda je sam termin humanizam skovao njemački filozof F. I. Niethammer tek početkom XIX. stoljeća, ideja humanizma ima mediteranske korijene u antičkoj grčkoj i rimskoj tradiciji. Svoje podrijetlo vuče iz Ciceronova pojma *humanitas*, što označuje čovječnost, kvintesenciju čovjeka, koja se postiže moralnim i intelektualnim samousavršavanjem. Kao svjetonazor, humanizam je zasnovan na shvaćanju čovjeka kao najviše vrijednosti te svrhe i smisla povijesnog razvijenja pa je, u tome smislu, blisko povezan s pojmom antropocentrizma, također mediteranskih korijena (grč. *anthropos* = čovjek). Humanizam je složeni pojam s više značenja koja se u različitim povijesnim epohama i kulturama različito kontekstualiziraju, što u ovome prilogu kritički razmatram.

On the Mediterranean Humanism

Although the very term humanism was coined by the German philosopher F. I. Niethammer in the early 19th Century, the idea of humanism has Mediterranean roots in the ancient Greek and Roman traditions. The concept of humanism draws its origin from Cicero's notion *humanitas*, meaning humanity, the quintessence of man, achieved by moral and intellectual self-perfection. As a worldview, humanism is based on the understanding of human as the highest value and purpose and meaning of historical development. In that sense, humanism is closely related to the concept of anthropocentrism, also of Mediterranean roots (Gr. *anthropos*). On the other hand, humanism is a complex concept with particular contextualization in different historical epochs and cultures, which is critically analyzed in this paper.

ANITA LUNIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

Teorijsko utemeljivanje istraživačke etike

Etika u istraživanju svoj zamah dobiva u 20. stoljeću. Dva slučaja koja se najčešće navode pri argumentiraju nužnosti uvođenja, popularizacije i razvoja ove posebne etike, jesu slučajevi eksperimenata u Trećem Reichu i istraživanja sifilisa u Tuskegeeu. Od normativnih teorija, u početku se činilo kako ovom novom polju moralnih dilema najbolje odgovara principализam, odnosno tendencija reguliranja istraživačkih praksi putem jasno definiranih pravila, dužnosti i obaveza. No zadnjih se godina sve više zagovara potreba vraćanja etici vrlina zbog ograničene koristi principalističkog okvira i u rješavanju praktičnih problema i, znatno više, u polju moralnog obrazovanja. U radu izlažem jake i slabe elemente objiju teorija te razmatram mogućnost njihova komplementarnog korištenja kako u moralnom obrazovanju istraživača, tako i u reguliranju istraživačkih praksi.

Research Ethics: Theoretical Background

The need for research ethics was recognized in the 20th century. There are two cases that are usually used to argue for its introduction, popularization, and development: experiments conducted in the Third Reich and the Tuskegee syphilis experiment. In the beginning, it seemed that the most appropriate approach to this new field of moral dilemmas was principlism, i.e. a tendency to regulate research practice by way of clearly defined rules, duties, and responsibilities. But in recent years, the interest in virtue ethics has increased, followed by advocating the need of taking virtue-based approach into account, due to the limited use of the principalistic framework in solving practical problems, esp. in the field of moral education. In the paper, I present the strong and weak elements of both theories and consider the possibility of their complementary use both in moral education of researchers and in the regulation of research practices.

VESNA MARIČIĆ

Beograd, Srbija /

Beograd, Serbia

Igra čovjeka i tehnologije u transhumanističkom ključu serije *Black Mirror*

U izlaganju potičem na razmišljanje o svijetu u kojem je dominantna igra postala igra čovjeka s tehnologijom. U eri vladavine destruktivnih ratnih igara, eksploatacije kockanja i ekstremnog socijalnog maskiranja, neophodno je, prema mišljenju Divne Vuksanović i Ratka Božovića, promisliti u kakvoj kulturi želimo živjeti. Čini mi se opravdanim o ovom pitanju promišljati s pozicija transhumane socijalne i kulturne stvarnosti kakva se nudi u seriji *Black Mirror*, u kojoj imamo sve kategorije teorije igara Rogera Cailloisa transponirane u igrani program. Upravo serija *Black Mirror* pokazuje u kojoj je mjeri tehnologija dominantna u odnosu na čovjeka i kako je čovjek u tako postavljenoj igri postao *izigrani igrač*.

The Game of Man and Technology in the Transhumanist Key in the *Black Mirror* Series

The goal of this presentation is to encourage thinking about the world in which the dominant game has become the game of man with technology. Namely, in the era of the reign of destructive war games, the exploitation of gambling and extreme social masking, it is necessary, in the opinion of Divna Vuksanović and Ratko Božović, to rethink what kind of culture we want to live in. It seems important to look at this issue from the point of view of the transhuman social and cultural reality in the *Black Mirror* series, in which we have all the categories of Roger Caillois' game theory transposed into a feature program. The *Black Mirror* series shows the extent to which technology is dominant in relation to man and how man is tricked in such a staged game.

MARKO MARINA

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

Filozofska misao i izvori gnosticizma u odnosu na kršćanstvo

Kao antički filozofsko-religijski pokret koji je prijetio postati dominantan religijski čimbenik na Mediteranu, gnosticizam je prije svega odradio važnu ulogu u oblikovanju razvojnog smjera samog kršćanstva koji će, kako su stoljeća pokazala, biti jedan od temelja zapadne civilizacije. U svome izlaganju, stoga, predstavljam temeljne filozofske karakteristike gnostika (antikozmički dualizam, preziranje tjelesnog, uzdizanje duhovnog, elitizam i tajno znanje kao put k spasenju), kao i kulturni kontekst (heterogena kultura Egipta) unutar kojeg su se oblikovale, te način na koji je sam gnosticizam utjecao na kršćanski pokret u prvim stoljećima njegova razvijanja. Gnosticizam je, inače smatran velikom prijetnjom za tzv. pravovjernu Crkvu, na specifičan način pomogao u podizanju ograda i učvršćivanju identiteta ranokršćanskog pokreta.

Philosophical Thought and Sources of Gnosticism in Relationship to Christianity

As an ancient philosophical and religious movement which threatened to become the dominant religious factor in the Mediterranean, Gnosticism first and foremost played an important role in shaping the direction of the development of Christianity which, as the centuries have shown, is one of the foundations of Western civilization. In my presentation, therefore, I show the basic philosophical features of Gnosticism (anti-cosmic dualism, the contempt for matter and praise of spirit, elitism and higher/secret knowledge as a way of salvation) and the cultural context (the heterogeneous culture of Egypt) in which these features took shape, as well as the way in which Gnosticism influenced the Christian movement in the first centuries of its development. Gnosticism, otherwise regarded as a great threat for the so-called orthodox Church, in a specific way helped in building the boundaries and strengthening the identity of the early Christian movement.

MARTINA MLADAR

*Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Philosophy and Religious Studies, University of Zagreb, Croatia*

Frane Petrić o pjesničkom umijeću

Pri tumačenju nečije misli od velikog je značaja uzeti u obzir duh vremena iz kojeg je misao i proizašla. Stoga rad započinjem iznošenjem bitnih obilježja vezanih za razdoblje renesanse, čiji je predstavnik hrvatski filozof Frane Petrić, a odnose se na poetiku tog doba. Naime, u razdoblju u kojem živi i djeluje Frane Petrić, aktualni su, među ostalim, problemi teorije pjesništva, govorništva i glazbe, pa tako imamo dvije prevladavajuće struje: onu proaristotelovsku, koja je usmjerena Aristotelovu modelu pjesništva i njegovoj normativnoj poetici, te onu drugu, koja teži obnovi književno-pjesničke teorije novim kategorijama poput iracionalnog, fantastičnog, čudesnog itd. Mijena renesansne estetičke misli utjecala je na Petrića te je on sam, pokušavajući izgraditi novi model pjesništva i pjesnika, postao tvorcem jednog novog estetičko-poetikološkog poglavlja te tako dao prilog renesansnoj književnoj teoriji i kritici. Svoju filozofsku teoriju pjesništva Petrić temelji prvenstveno na otporu spram onovremenih teorija koje podržavaju aristotelovsku poetikološku tradiciju. U sklopu objašnjenja Petrićeve polemike i raskida s Aristotelovom koncepcijom, iznosim kratki pregled Petrićeva teksta iz njegovog djela *Poetika*, točnije iz njegove *Disputativne Dekade*, gdje se, među ostalim, osvrće i na izvore pjesništva koje je utvrdio Aristotel. Nadalje, u radu se osvrćem i na Petrićevu prvu poetikolišku analizu, a to je komentar Petrarkina soneta. Nezaobilazan je i Petrićev komentar Contileovih rima, s obzirom na to da u tom komentaru Petrić iznosi vlastite koncepcije o ljubavi i ljepoti. Potom razrađujem teoriju zanosa jer ima značajno mjesto u Petrićevoj teoriji pjesništva, a i stoga što Petrić kroz teoriju zanosa iznosi vlastite poglede o univerzumu. Smatram da je od presudne važnosti dotaknuti se i Petrićeva glavnog djela *Poetika*, koje predstavlja sintezu njegovog bavljenja teorijom pjesništva. S obzirom na to da djelo obuhvaća sedam Dekada, u radu iznosim glavne teze svake Dekade.

Frane Petrić on the Art of Poetry

In interpreting one's thought, it is of great importance to take into account the spirit of the time from which the thought came to pass. Therefore, this work begins with the recapitulation of some important features of the Renaissance period, whose representative is the Croatian philosopher Frane Petrić, which refer to poetics of that period. Namely, in the period in which Frane Petrić lived and worked, the problems of the theory of poetry, speech and music are current among other things, so we have two prevailing currents: the pro-Aristotle, which focuses on Aristotle's model of poetry and his normative poetry, and the other which seeks to renew literary-poetic theory with new categories such as the irrational, fantastic, miraculous, etc. The change of the Renaissance aesthetic thoughts influenced Petrić and he tried to build a new model of poetry and poets, so he became the creator of a new aesthetic-poetic chapter and thus contributed to the Renaissance literary theory and criticism. Petrić's philosophical theory of poetry was based primarily on the resistance to then contemporary theories that support the Aristotelian poetic tradition. As part of the explanation of Petrić's polemic and the break with Aristotle's conception, I outline a short overview of Petrić's text from his work entitled *Della poetica*, more precisely from *La deca disputata*, where, among other things, he reviews the sources of poetry that Aristotle found. Furthermore, I look at Petrić's first poetic analysis, which is a commentary on Petrarch's sonnet. Petrić's commentary on Contile's rhymes is also inevitable, given that in it Petrić presents his own concepts of love and beauty. Then I elaborate the theory of elation, because it has a significant place in Petrić's theory of poetry, and also because Petrić presents his own views of the universe through the theory of elation. I consider it crucial to touch upon Petrić's main work *Della poetica*, which represents the synthesis of his consideration of the theory of poetry. The work includes seven "decades", so I am outlining the main theses of each.

JEVGENIJ PAŠČENKO

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

Sovjetski mit u putopisima Augusta Cesarca

Putopisi Augusta Cesarca o SSSR-u, ostvareni 1930-ih, a objavljeni uoči Drugog svjetskog rata u knjizi i uvršteni u njegova sabrana djela (1982), zanimljivi su u nizu pogleda. Sovjetska propaganda formira mit o pravednoj zemlji i sretnom društvu kao dio ideološkog mehanizma u zemljama s totalitarnim režimom (sovjetski, nacistički). Hrvatska percepcija sovjetskoga mita ima tipološke zakonitosti – pozitivni doživljaj režima odgovarao je zanimanju europske ljevice za ruski boljševizam. Osim općih tendencija, Cesarec nastavlja izričito hrvatsku slavenofiliju s kultom Rusije, što ima duboke povijesne, kulturološke korijene u hrvatskoj društvenoj misli – od humanizma nadalje – kao izraz hrvatskoga slavizma. Vjera u ruski boljševizam kao spas, izražena u stvaralaštvu mladoga Krleže 1920-ih godina, što imenujemo kao *hrvatski internacionalistički slavizam*, postupno se gasi s upoznavanjem socrealističkih dogmi. Međutim, hrvatsko oduševljenje »zemljom sovjeta« nastavlja se kroz djelatnost Cesarca, koji zbirkom putopisa *Današnja Rusija* nastupa kao apologet socrealizma. Doživljavajući propagandu staljinističkog režima kao adekvatnu stvarnosti, Cesarec svoja ideo-loška uvjerenja eksportira u prostor mediteranskoga društva, radeći na cementiranju hrvatske, jugoslavenske partijske svijesti, što nazivamo *hrvatski socrealistički slavizam*. Patos i odanost pisca staljinističkoj propagandi neminovno bi ga izložili represiji tijekom ili nakon 1948. godine. No smrt pisca od ruke druge strane totalitarizma postala je razlogom za njegovo kanoniziranje u jugoslavenskom socijalizmu koji je implicitno nastavljao odanost idealima boljševizma (Krleža), a u čemu je i narednih desetljeća Cesarec imao značajnu ulogu.

Soviet Myth in August Cesarec's Travelogues

August Cesarec's travelogues on the USSR, written in the 1930s, published in the book on the eve of the Second World War and included in his collected works (1982), are interesting in a number of aspects. Soviet propaganda formulates the myth of the just country and happy society as a part of the ideological mechanism in countries with totalitarian regimes (Soviet, Nazi). Croatian perception of the Soviet myth has a typological legitimacy – a positive regime experience that is in line with the European Left's interest in Russian Bolshevism. In addition to the general tendencies, Cesarec continues to promote explicitly Croatian Slavic affiliation with the cult of Russia, which has deep historical, cultural roots in Croatian social thought – from humanism and further – as an expression of Croatian Slavism. The belief in Russian Bolshevism as a salvation, expressed in the literature of young Krleža in the 1920s, which is known as *Croatian Internationalist Slavism*, is slowly disappearing with the introduction of the dogmas of social realism. However, Croatian enthusiasm for the “land of the Soviets” continues through the work of Cesarec who, with the collection of travelogues *Današnja Rusija* acts as an apologist of social realism. By experiencing the propaganda of the Stalinist regime as adequate to reality, Cesarec exports his ideological beliefs into the Mediterranean society, working on the cementing of the Croatian, Yugoslav party consciousness, what we call *Croatian Socrealist Slavism*. Pathos and loyalty of the writer to Stalinist propaganda would inevitably lead the artist to the repression of the 1948 period. However, the death of the writer at the hand of the other side of the totalitarianism became the reason for his canonization in Yugoslavian socialism that implicitly continued to be devoted to the ideals of Bolshevism (Krleža), in which Cesarec's merit had its role in the following decades.

MAJA POLJAK, IVANA KNEŽIĆ

*Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Philosophy, University of Zadar, Croatia*

Aristotelova *phronesis* i Newmanov *illative sense*

Jedan od najvažnijih pojmovevih Newmanove *Logike pristanka* jest *illative sense*, koji označava intelektualnu krepot zahvaljujući kojoj možemo uočiti međusobno slaganje mnoštva različitih argumenata i donjeti sud o tome je li razumno pristati na određeni iskaz ili ne. Ideju o ovoy kreposti nalazimo u Newmanovim ranijim spisima u kojima ona nosi naziv *phronesis* po uzoru na Aristotelovu vrlinu razboritosti iz *Nikomahove etike*. U jednom privatnom pismu Newman poistovjećuje *illative sense* s Aristotelovom razboritošću, no u samom djelu on ih razlikuje te kaže da se razboritost odnosi samo na djelovanje, to jest na ponašanje u konkretnim situacijama, dok je *illative sense* rezerviran za spoznaju istine u istom području. U izlaganju uspoređujemo Newmanov *illative sense* i Aristotelovu *phronesis* s ciljem uočavanja sličnosti i razlika te jasnijeg uočavanja uloge koju Newman daje spomenutoj kreposti.

Aristotle's *phronesis* and Newman's Illative Sense

One of the most important concepts of Newman's *Grammar of Assent* is the illative sense which signifies an intellectual virtue allowing us to perceive an inner connection among the multitude of diverse arguments and assess if it is reasonable to agree to a certain proposition. The idea of such a virtue can be found in Newman's earlier writings in which it bears the name *phronesis* according to Aristotle's virtue of prudence from *Nicomachean Ethics*. In a private letter Newman relates the illative sense to Aristotle's prudence, but in the *Grammar* he differentiates them by saying that prudence relates only to matters of action, that is our behaviour in concrete life situations, while the illative sense is reserved for the knowledge of the truth in the same area. In the presentation we compare Newman's illative sense and Aristotle's *phronesis* in order to see the differences and similarities and to clearly delineate the role Newman gives to the abovementioned virtue.

BILJANA RADOVANOVIC

*Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Niš, Serbia*

Antički misaoni eksperimenti o beskonačnosti svijeta

Misaoni eksperimenti obilježili su važne etape moderne fizike, ali su bili smisljeni još u antici. Zauzimali su posebno mjesto u vremenu kada stvarni eksperimenti nisu bili suštinski dio znanstvene metode. U radu se usredotočavam na problem beskonačnosti svijeta u antičkoj filozofiji i znanosti te na misaone eksperimente koji su konstruirani u vezi s tim. Osvrćem se i na njihovu potonju razradu u moderno doba.

Ancient Thought Experiments on the Infinity of the World

Thought experiments marked important stages of modern physics, but they had already been thought up in antiquity. They had a special place at the time when the actual experiments were not an essential part of the scientific method. In this paper I focus on the issue of the infinity of the world in ancient philosophy and science as well as on thought experiments that were designed in this respect. I also look at their subsequent development in modern times.

ROLF ROEW

*Weilheim Gymnasium, Germany /
Gimnazija Weilheim, Njemačka*

Action-Oriented Teaching of Ethics

Typically, the teaching of ethics either has the aim of fostering pupils' competency to judge morally or to judge and to act morally. Sometimes people assume that as soon as pupils come to a moral judgment they will also act accordingly. Teaching research shows that this assumption is hardly tenable. Rationality-oriented teaching methods alone will have very little or no influence on pupils' actions. This finding has also been substantiated by recent socio-psychological research, especially by dual-process models of the mind. So, in order to pursue the target of fostering not only pupils' explicit judgment but also moral action, rationality-oriented teaching methods need to be complemented by action-oriented teaching methods.

Akcijski orijentirano etičko učenje

Učenje etike obično ima za cilj poticanje sposobnosti učenika da moralno prosuđuju ili da prosuđuju i djeluju moralno. Ponekad se pretpostavlja kako će učenici, čim dođu do moralne prosudbe, postupati u skladu s njom. Nastavna istraživanja pokazuju da je ova pretpostavka teško održiva. Same racionalno orijentirane metode poučavanja imat će vrlo malo ili gotovo nimalo utjecaja na djelovanje učenika. Ovaj zaključak potkrijepljen je nedavnim socio-psihološkim istraživanjima, posebice dvostupanjskim modelima umu. Dakle, kako bi se nastavilo poticanje koje nije usmjereno samo na prosudbe učenika, nego i na moralna djelovanja, racionalno usmjerene metode poučavanja trebaju biti dopunjene akcijskim metodama poučavanja.

VANI ROŠČIĆ

*Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Philosophy, University of Zadar, Croatia*

Estetika Rosaria Assunta

U izlaganju iznosim estetičku misao Rosaria Assunta, profesora estetike i povijesti filozofije na Sveučilištu u Urbini i kasnije u Rimu. Na području estetike on svoje interesne usmjerava prema vrlo različitim temama: piše o srednjovjekovnim umjetničkim formama, o njemačkoj filozofiji devetnaestog stoljeća, o ljepoti pejzaža, obogaćujući talijansku estetiku interdisciplinarnim istraživanjima o povijesti, umjetnosti, filozofiji i prirodi. Assunto nije začetnik nove škole ili filozofskog pravca, ali njegova istraživanja o odnosu i utjecaju estetičkog područja na spoznaju donose novi ključ interpretacije srednjovjekovne estetike i kulture.

The Aesthetics of Rosario Assunto

In this presentation it is my objective to bring forth the aesthetic thought of Rosario Assunto – a professor of aesthetics and the history of philosophy at the University of Urbino and later the University of Rome. In the field of aesthetics his interests are directed towards diverse subjects: he writes about medieval artistic forms, the 19th-century German philosophy, the beauty of the landscape, and in doing so enriching Italian aesthetics with interdisciplinary research on history, art, philosophy and nature. Assunto is not a founder of a new school or a new philosophical current, but his research on the relationship and the influence of the aesthetic field on cognition brings a new key for interpreting medieval aesthetics and culture.

VOJKO STRAHOVNIK

*Faculty of Theology, University of Ljubljana, Slovenia /
Teološki fakultet, Univerzitet u Ljubljani, Slovenija*

Moral Theory and Ethics Education

One of the central questions of ethical education is on the role that moral theory could or should play within it. This concerns not only the issue of pedagogical work with children but also the setting of professional education and training of teachers and other educators. Contemporary approaches to ethical education emphasize the importance of integrative models and methods, but the issue of moral theory within them has not been explicitly addressed at length. In the first part of this presentation, I present the concept of ethical education and the field of moral theory. In the second part, I synthetically illuminate the importance of moral theory for ethical education.

Moralna teorija i etičko obrazovanje

Jedno od osnovnih pitanja etičkog obrazovanja jest pitanje uloge moralne teorije, odnosno ima li ili treba li moralna teorija imati važno mjesto u etičkom obrazovanju. Ovo se ne odnosi samo na problem u pedagoškom radu s djecom nego isto tako u profesionalnom obrazovanju i treningu učitelja i edukatora. Suvremeni pristupi etičkom obrazovanju naglašavaju važnost integrativnih modela i metoda, ali problem moralne teorije nije posebno naglašen i dublje istražen. U prvom dijelu izlaganja predstavljam koncept etičkog obrazovanja i područje moralne teorije. U drugom dijelu sintetski rasvjetljavam važnost moralne teorije za etičko obrazovanje.

ANTE VUČKOVIĆ

*Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Catholic Faculty of Theology, University of Split, Croatia*

Preobrazba rata i oružja u kult i igru

Sinj i Cetinska krajina obilježeni su i oblikovani neobičnom i neočekivanom pobjedom neznatne obrane grada od opsade i napada premoćnije i snažnije osmanlijske vojske. Taj se događaj ubilježio u kolektivno pamćenje i oblikovao običaje i vremenski ritam kraja. Pobjeda se može opisati kao preobrazba rata u kult i igru, a oružja u orude. To je interpretacijski ključ proslave 300. obljetnice Sinjske alke i Velike Gospe. On podsjeća na veliku viziju proroka Izajije o prekivanju mačeva u plugove i otkriva simboličnu snagu jedne slike kroz koju se zrcale preobrazbe.

Transformation of War and Weapons into Cult and Game

Sinj and the Cetinska Krajina Region are marked and shaped by the unusual and unexpected victory of an insignificant defence of the city against the siege and attack of the more brutal and powerful Ottoman army. This event was recorded in the collective memory and it shaped the customs and time rhythm of the region. The victory can be described as a transformation of war into cult and game, and weapons into tools. That is the interpretation key for the celebration of the 300th anniversary of the *Sinjska alka* and the Assumption of Mary. It reminds us of the prophet Isaiah's great vision of beating swords into plowshares and reveals the symbolic power of an image through which transformations are mirrored.

ENIS ZEBIĆ
*Zagreb, Hrvatska /
Zagreb, Croatia*

Kritika društva u časopisu »Socijalna revija« (1931–1937)

U Šibeniku od 1931. do 1937. (s prekidom zbog zabrane od 1933. do 1934.) izlazi kršćansko-socijalistički časopis »Socijalna revija« koji uređuje šibenski odvjetnik, političar i katolički aktivist dr. Božo Dulibić (1905–1964). Na vanjskom planu oštro suprotstavljen fašizmu, a kasnije i staljinizmu, na unutarnjem se zalaže za socijalizaciju (ali ne podržavljenje!) sredstava za proizvodnju te upozorava da liberalna država ne može riješiti probleme individualizma i nemoralne tržišne ekonomije, već valja uspostaviti pravedno društvo čija je ekonomija utemeljena na vrijednostima Dekaloga i Evanđelja. U radu izlažem temeljne vrijednosti uređenja društva koje zagovara »Socijalna revija«.

Social Criticism of “Socijalna revija” Magazine (1931–1937)

The lawyer, politician and Catholic activist Dr. Božo Dulibić (Šibenik, 1905–1964) published the Christian-socialist magazine “Socijalna revija” from 1931 to 1937 (banned from 1933 to 1934). In foreign politics, the magazine is strongly opposed to Fascism, and later to Stalinism. In domestic politics, it advocates socialisation (but not nationalisation!) of means of production, warns that the liberal state cannot solve the problems of individualism and immorality of market economy, and advocates establishing the just society with the economy based on values of the Decalogue and the Gospel. In this paper I present basic social values that “Socijalna revija” advocates.

DŽEVAD ZEČIĆ

*Univerzitet u Zenici, Bosna i Hercegovina /
University of Zenica, Bosnia and Herzegovina*

Teorija paralelnih linija kod Frane Petrića

Euklidovi *Elementi* više od 2000 godina predstavljali su osnovno djelo iz kojeg se učila geometrija. Sastoji se od definicija, aksioma, postulata i propozicija-teorema. Među osnovnim istinama koje Euklid uzima kao postulate na kojima počiva geometrija najviše je diskusije izazivao peti postulat o paralelnosti. Euklid ga je formulirao dosta rogobatno i nejasno, tako da su mnogi smatrali da je to teorem i da se može dokazati. To je dovelo da nastanka teorije paralela. Iz petog Euklidovog postulata izvode se ekvivalentni postulati: da se jednom točkom može povući samo jedna paralela sa zadanim pravcem, da su paralele ekvidistantne, da zbroj kutova u trokutu iznosi dva prava kuta, itd. Euklidove *Elemente* prvo bitno su preveli Arapi i to djelo je bilo temelj za daljnji razvoj arapske matematike. Mnogi arapski matematičari bavili su se teorijom paralelnih linija, a posebice petim Euklidovim postulatom. Među njima su bili: Ibn al-Hajsam (965.–1038.), Nasir al-Din at-Tusi (1201.–1274.) i Omer Hajjam (1048.–1131.), koji su pokušavali dokazati peti Euklidov postulat. Frane Petrić u *Novoj sveopćoj filozofiji* razmatra euklidsku geometriju, a posebno teoriju paralela. S obzirom na to da je koristio mišljenja arapskih astronoma i filozofa koje spominje u *Novoj sveopćoj filozofiji* te navodi njihova latinizirana imena: Tebitius, Alpetragius, Albumasarius i Averroes, morao je imati kontakt i s arapskom matematikom, odnosno geometrijom. U dijelovima »Odnos fizičkog i matematičkog prostora« i »Matematički prostor« Petrić komentira i pokušava dokazati Euklidove definicije, aksiome i postulate. Posebno je važno njegovo razmatranje teorije paralelnih linija, pri čemu smatra da je dokazao peti postulat i njegove ekvivalente kao što su: »paralelne su one linije koje se na istom površju, produžene na obje strane nikada ne sastaju«, »paralelne su one linije kojima su, ako se postave jedna do druge u širinu, svi njihovi suprotstavljeni dijelovi jednakо udaljeni« te »dvije prave presječene trećom i ako su nutarnji naizmjenični jednaki,

one dvije prave linije bit će paralelne». On smatra da ove odredbe ne treba postavljati kao posebne aksiome jer se mogu dokazati. Time Frane Petrić svojim propitivanjem i dokazima definicija, aksioma i postulata pokazuje da se aksiomatizacija geometrije može izvoditi na različite načine. Posebno su značajni dokazi petog Euklidova postulata i njegovih ekvivalenta, što pokazuje da se sadržaj petog postulata mogao zamjenjivati njegovim ekvivalentima. Međutim, jasno je da se peti Euklidov postulat ne može dokazati služeći se ostalim postulatima i aksiomima geometrije koje je postavio Euklid, ali je jasno da se može mijenjati svojim ekvivalentima, što je pokazao Frane Petrić. Ostalo je pitanje je li moguć i drugi geometrijski sustav u kojem se umjesto petog postulata može uzeti njemu proturječna tvrdnja, dakle da peti Euklidov postulat nije logički jedini moguć? Time su ispitivanja petog postulata od strane Arapa, renesansnih znanstvenika, među kojima je i Frane Petrić, preko novovjekovnih matematičara, izravno utjecala na neeuklidske teorije Rimana i Lobačevskog.

Frane Petric and his Theory of Parallel Lines

For over 2000 years, Euclidian *Elements* represented the basic work for studying geometry. It consists of definitions, axioms, postulates, and proposition theorems. Of the basic truths that Euclid assumes as the postulates on which geometry rests, most discussion was triggered by the fifth postulate of parallelism. Euclid formulated it quite scabrously and obscurely so that many thought it was a theorem which could be proved. This led to the emergence of the parallel theory. From the fifth Euclid's postulate the equivalent postulates are derived: that only one parallel with the given line can be drawn at one point, the equations are equidistant, that the sum of the angles in the triangle equals two right angles, etc. Euclid's *Elements* was originally translated by the Arabs and that work was the basis for the further development of Arab mathematics. Many Arab mathematicians dealt with the theory of parallel lines and especially with the fifth Euclid's postulate. Among them

were Ibn al-Haisam (965-1038), Nasir al-Din at-Tusi (1201-1274), and Omer Hajjam (1048-1131), who were trying to prove the fifth Euclid's postulate. Frane Petric in *New Universal Philosophy* contemplates Euclidean geometry and especially the parallel theory. Given that he used the views of Arab astronomers and philosophers whom he mentioned in the *New Universal Philosophy*, stating their Latinized names (Tebitius, Alpetragius, Albumasarius and Averroes), Petric must have had contact with Arabic mathematics or geometry.

In the section "Relationship between Physical and Mathematical Space" and "Mathematical Space" Petric comments and tries to prove Euclidean definitions, axioms and postulates. Particularly important is his contemplation of the parallel line theory where he considers that he has proved the fifth postulate and its equivalents such as: "parallel lines that are on the same surface, extended on both sides never meet", "parallel are those lines of which, if they are set next to each other in width, all opposed parts are equally distant" and "if two of them are actually truncated by a third and if the inside reciprocal are the same, the two right lines will be parallel". Petric considers that these provisions should not be set as special axioms because they can be proved. Thus, with his questioning and proofs of definitions, axioms and postulates, Frane Petric shows that axiomatization of geometry can be done in different ways. Particularly significant are evidences of Euclid's fifth postulate and its equivalents which indicate that the content of the fifth postulate could be replaced by its equivalents. However, it is clear that the fifth Euclid's postulate cannot be proved by using other postulates and axioms of geometry as they are defined by Euclid but it is clear that it can be altered with its equivalents as it is shown by Frane Petric. The remaining question is whether another geometric system is possible in which instead of the fifth postulate a contradictory statement could be introduced, so the fifth Euclid's postulate is not logically the only possible one? The research of the fifth postulate by the Arabs, Renaissance scientists, including Frane Petric, through modern-day mathematicians, directly influenced the non-Euclidean theories of Riemann and Lobacevski.

TOMISLAV ZELIĆ

*Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
University of Zadar, Croatia*

**Mediteranizam u mislima i pjesmama Nietzscheove
*Radosne znanosti***

U izlaganju se bavim Nietzscheovom *Radosnom znanosti* iz 1882./1887. godine, točnije aforizmom 378. i drugima gdje se pojavljuje i razmatra pojam »idealnog Sredozemlja« kao više značne alegorije za odiseju europskog duha u moderni, te pjesmama takozvanog kraljevića Vogelfreija, tj. pjesnika alter ega mislioca, koji u ulozi »theokritičkog pastira« pjeva o radosti života, tajanstvenom došašću, iskonskim vjetrovinama i novim morima na jugu Europe. Bez sumnje, navedeni misaoni i pjesnički elementi ukazuju na činjenicu da je Nietzsche stvorio svoju vlastitu inačicu onoga što bi se moglo nazvati »mediteranizmom«, tj. »imaginaciju« (u smislu Isera) Sredozemlja koja nije stvarnost, izmišljotina ili maštarija u strogom smislu tih riječi, već pripada kulturi, tj. autorefleksiji modernog društva na višoj razini u smislu Luhmanna i Baekera.

Mediterraneanism in Thought and Songs of Nietzsche's *Gay Science*

This presentation deals with Nietzsche's *Gay Science* (1882/1887), more precisely aphorism #378 and others where the concept of the "ideal Mediterranean" emerges and is further developed as a multifaceted allegory for the odyssey of the European spirit in modernity, as well as the poems of the so-called poet Prince Vogelfrei, i.e. the thinker's alter ego in the role of the "theocritical shepherd" singing about the gaiety of life, a secret advent, primal winds and new seas in Southern Europe. Doubtlessly, these philosophical and poetic elements show that Nietzsche invented his own version of what could be named "Mediterraneanism", i.e. "imagination" (in the sense of Iser) of the Mediterranean which is not reality, a figment or a fantasy in the strictest sense of these words, but rather belongs to culture, i.e. self-reflection of modern society at a higher level in the sense of Luhmann and Baecker.

MLADEN ŽIVKOVIĆ

Vis, Hrvatska /

Vis, Croatia

Otok – filozofska metafora

Filozofije ne bi bilo bez samosvjesnog subjekta koji se rađa u antičkoj Grčkoj. Iskustvo mora, broda i plovidbe do otoka imalo je važnu ulogu u nastanku tog subjekta. Brod je, kaže Hegel, na ponos čovjeka. Odavživši se na plovidbu u nepoznato brodom, tim oruđem kojim svladava more, počela je avantura otkrivanja svijeta i čovjeka. Odiseja duha počela je na Mediteranu.

Filozofi su posezali za otokom kao metaforom. Platon je uveo u filozofiju metaforu otoka za sretni uređeni željeni svijet. Drugima je otok slika netaknute bespovijesne pustoši. Za Kanta je otok metafora čovjekovog svijeta, svijeta iskustva, pojave, ali jedinog na kojem se zatječe sigurnost, izvjesnost i istina. Oko otoka istine je more opsjena koje poziva na avanture, ali tamo nema ničega doli magluštine. No beskraj slobode i etičkog stvaralaštva nude nam mogućnost istinske plovidbe.

The Island – Philosophical Metaphor

There would be no philosophy without a self-conscious subject born in ancient Greece. The experience of the sea, ship and sailing to an island played an important role in the establishment of this subject. The ship, Hegel says, does the greatest honor to man's pride. By daring to sail into the unknown by boat, the tool with which man overcomes the sea, an adventure of discovering the world and man began. The odyssey of spirit began in the Mediterranean.

Philosophers have used the island as a metaphor. Plato introduced the island into philosophy as a metaphor for a happy, ordered, desirable world. To others, the island is an image of an intact, historyless desolation. For Kant, the island is a metaphor for the human world, the world of experience, phenomena, but the only one where safety, certainty, and truth can be found. The island of truth is surrounded by a sea of illusions calling to adventures, but there is nothing but thick fog there. However, the infinity of freedom and ethical creativity offer us a possibility of true navigation.

ADRESAR SUDIONIKA /
ADDRESSES OF THE PARTICIPANTS

Nikša Babić
Kijevska 50
21000 Split
Hrvatska
e-mail: niksababicc@gmail.com

Barbora Baďurová
Univerzita Mateja Bela
Pedagogicka fakultá
Ružová 13
97411 Banská Bystrica
Slovačka
e-mail: barbora.badurova@umb.sk

Marin Beroš
Leharova 2
52100 Pula
Hrvatska
e-mail: marin.beros@pilar.hr

Daniel Bučan
Laginjina 3
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: danbucan.novi@gmail.com

Mateja Centa
Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta
Poljanska cesta 4
1000 Ljubljana
Slovenija
e-mail: mateja.centa@teof.uni-lj.si

Krešimir Čvrljak
Aleja Blaže Jurišića 69
10040 Zagreb
Hrvatska
e-mail: cvrljakk@hazu.hr

Bruno Ćurko
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Sinjska 2
21000 Split
Hrvatska
e-mail: bcurko@ffst.hr

Josip Guć
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: jos.guc@gmail.com

Darko Hren
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: dhren@ffst.hr

Ivan Jarnjak
Okrugljačka 21
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: jarolinus@gmail.com

Denis Karanušić
Miroslava Krleže 20
21000 Split
Hrvatska
e-mail: denis.karanusic@st.t-com.hr

Ivana Knežić
Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: iknezic@unizd.hr

Ivana Kragić
Obala kneza Branimira 4h
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: kragic.ivana@gmail.com

Roman Krzanowski
Ul. Urzędnicza 21/1
30051 Kraków
Poljska
e-mail: rmkrzan@gmail.com

Mislav Kukoč
Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Borongajska cesta 83d
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: mkukoc@hrstud.hr

Anita Lunić
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: alunic@ffst.hr

Vesna Maričić
Džona Kenedija 30
11000 Beograd
Srbija
e-mail: vvesnamari@yahoo.com

Marko Marina
Donja Podgora 13
49240 Donja Stubica
Hrvatska
e-mail: mmarina071291@gmail.com

Martina Mladar
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet filozofije i religijskih znanosti
Jordanovac 110
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: martina.mladar@gmail.com

Jevgenij Paščenko
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: yevgpan9@gmail.com

Maja Poljak
Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: mpoljak@unizd.hr

Biljana Radovanović
Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet
Ćirila i Metodija 2
18000 Niš
Srbija
e-mail: biljana.radovanovic@gmail.com

Rolf Roew
Hollerweg 10
82362 Weilheim
Njemačka
e-mail: r.roew@go4more.de

Vani Roščić
Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: vroscic@unizd.hr

Vojko Strahovnik
Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta
Poljanska cesta 4
1000 Ljubljana
Slovenija
e-mail: vojko.strahovnik@teof.uni-lj.si

Ante Vučković
Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
Ulica Zrinsko-frankopanska 19
21000 Split
Hrvatska
e-mail: avuckovic@kbf-st.hr

Enis Zebić
Kralja Zvonimira 119
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: enis.zebic@gmail.com

Dževad Zečić
Bulevar Kulina bana 28D/4
72000 Zenica
Bosna i Hercegovina
e-mail: dzevad.zecic@unze.ba

Tomislav Zelić
Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: tzelic@unizd.hr

Mladen Živković
Galija 1
21480 Vis
Hrvatska
e-mail: mlazivko@inet.hr

IZDAVAČI

Hrvatsko filozofsko društvo

Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3

10000 Zagreb

i

Odsjek za filozofiju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Poljička cesta 35

21000 Split

ZA IZDAVAČE

Tomislav Krznar

Gloria Vickov

UREDNICI

Josip Guć

Antonio Kovačević

Anita Lunić

Mira Matijević

KOREKTURA

Josip Guć

Antonio Kovačević

Damir Sekulić

DESIGN KORICA

Luka Gusić

PRIJELOM TEKSTA

Stjepan Ocvirk

TISAK

GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA

100

